

Inwentaryzacja jaskiń TPN prowadzona przez Krakowski Klub Taternictwa Jaskiniowego w latach 1998–2010

Jakub Nowak

*Krakowski Klub Taternictwa Jaskiniowego, ul. Narzymskiego 5/1, 31-463 Kraków
e-mail: kuba@kktj.pl, kubaen@poczta.fm*

Słowa kluczowe: Tatry, jaskinie, eksploracja, dokumentacja, KKTJ

Keywords: Tatras, caves, exploration, documentation, Cracow Caving Club

Streszczenie

Od roku 1998 Krakowski Klub Taternictwa Jaskiniowego prowadzi systematyczną eksplorację i dokumentację jaskiń na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Działalność była prowadzona w mniej popularnych rejonach krasowych polskich Tatr tj. na zachód od masywu Ciemniaka, Dolinie Chochołowskiej, Dolinie Jaworzynki i Dolinie Miętusiej. W tym czasie odkryto lub zinwentaryzowano 56 obiektów o łącznej długości 520 m. Najdłuższe z nich to Jaskinia w Zbójnickiej Turni (38 m), Jaskinia Zapylna (25 m), Rura przy Oknie (25 m), Zbójnicka Piwnica (20 m) i Jaskinia Ciepła (19 m). Podczas eksploracji w znanych jaskiniach odkryto ponad 450 m korytarzy w następujących jaskiniach: Mroźna (60 m – razem 560 m), Kozia (210 m – razem 3470 m), Ziobrowa (80 m – razem 160 m), Pod Zamkiem (38 m – razem 123 m), Magurska (85 m – razem 1285 m). W innych jaskiniach prowadzono tylko dokumentację: Dmucha (130 m – pierwszy plan), Zbójcka Dziura (94 m), Poszukiwaczy Skarbów (330 m), Kamienne Mleko (390 m).

Na klubowej stronie www.kktj.pl znajduje się zestawienie jaskiń Tatr oparte o oryginalne publikacje w literaturze fachowej. Z zestawienia wynika, że w Tatrach Polskich znanych jest 803 jaskinie o łącznej długości przekraczającej 127 km.

Wstęp

Prekursorem świadomej eksploracji jaskiń Tatr był Jan Gwałbert Pawlikowski, który w 1887 roku opublikował „Podziemne Kościeliska” i opisał znane wcześniej oraz nowe jaskinie. Schematyczne plany tego pioniera taternictwa jaskiniowego były wykorzystywane przez wiele lat. Kolejnym ważnym odkrywcą jaskiń tatrzańskich był Mariusz Zaruski działający na tym polu w la-

tach 1907–1914. W tym okresie zaczęli także działalność Tadeusz i Stefan Zwolińscy, z których szczególnie Stefan przez wiele lat prowadził eksplorację z niespotykaną dotąd konsekwencją i rozmachem. W ten sposób stał się w tej dziedzinie niekwestionowanym autorytetem dla swoich następców. Po drugiej wojnie światowej szybko wzrastało zainteresowanie jaskiniami Tatr, co zaowocowało wydaniem inwentarza (Kowalski 1953) i powstawaniem kolejnych klubów. Historię poznania jaskiń tatrzańskich podsumował Siarzewski (2002).

Krakowski Klub Taternictwa Jaskiniowego powstał w 1966 roku i prawie od początku Tatry są jednym z głównych celów jego działalności. W następnych latach KKTJ wnosi istotny udział w poznaniu takich jaskiń jak Bańdzioch Kominiarski, Czarna, Psia, J. za Siedmiu Progami, Kozia, Kasprowa Niżnia, Jędrusiowa Dziura i inne. Historię klubu dokumentują kolejne zeszyty klubowych pism: Eksplorancik i Jamnik. Częściowo historię klubu podsumował Nowak (2001).

Materiał i metody

Obszar badań obejmował mniej popularne rejony krasowe polskich Tatr tj. na zachód od masywu Ciemniaka – Dolina Kościeliska, Wąwóz Kraków, Dolina Tomanowa, Dolina Chochołowska, Dolina Jaworzynki i Dolina Miętusia.

Działalność terenowa polegała na poszukiwaniu nowych jaskiń, eksploracji w obiektach już znanych i ich dokumentacji. W trudniejszym terenie stosowano odpowiednie techniki taternictwa. Wśród 56. zinwentaryzowanych jaskiń część była już znana, o czym świadczyły ślady poprzedników, którzy bądź zwiedzali je przypadkowo, bądź uznawali je za zbyt małe, aby je dokumentować. Podczas inwentaryzacji za jaskinię przyjęto naturalną próżnię skalną o długości równej lub dłuższej niż 3 metry. W przypadku okapów dokumentowano takie, których głębokość (w tym przypadku – odległość od krawędzi okapu w głąb skały) wynosiła przynajmniej wspomniane 3 metry, oprócz spągu były ograniczone z trzech stron, a wysokość nie była większa od głębokości. Pomiarów wykonywano metodą ciągu azymutalnego

przy użyciu zestawu suunto i taśmy z włókna szklanego. Opis jaskini zawierał: nazwę, wysokość n.p.m., wysokość nad dnem doliny, długość, głębokość (deniwelację), położenie, morfologiczny opis obiektu, opis klimatu, flory, fauny, historię poznania, plan, przekrój, fotografie. Ze względu na niedostateczne kompetencje zwykle pomijano opis geologiczny. Aby nie wprowadzać zamieszania nie wprowadzano numeru inwentarzowego zostawiając to powołanym do tego instytucjom, które w tym czasie również mogły prowadzić prace na tym terenie. Prace prowadzono w oparciu o środki własne członków klubu.

Wyniki

Wyniki przedstawia tabela 1. Obok nazwy podano aktualną długość i deniwelację, długość odkrytych korytarzy i, jeśli nie było to odkrycie, długość zmierzonych (zinwentaryzowanych) ciągów.

Dyskusja

Wydanie dziesięciu tomów Jaskiń Tatrzańskiego Parku Narodowego (Grodzicki 1991–2002) oraz ich uzupełnień (Grodzicki 2004) i zestawień (Grodzicki 2006) zakończyło ważny etap w dokumentacji jaskiń Tatr. Jednak ze względu na kolejne odkrycia jest to praca bez końca. Z tego względu praktycznie każdy tom Jaskiń TPN był w momencie wydania częściowo nieaktualny. Wynika to po części z winy odkrywców, którzy często z dużym opóźnieniem dokumentowali i publikowali swoje odkrycia, ale też redakcja inwentarza nie uniknęła błędów i część, nawet ważnych odkryć została pominięta. Szczególnie w pierwszych tomach inwentarza znajdowały się plany i przekroje zaczerpnięte z opracowań Kowalskiego (1953), a nawet Zwolińskiego (1987, 1993). Powoduje to, że wiele jaskiń wymaga uzupełnienia i uaktualnienia dokumentacji. Oczywiście nie umniejsza to wielkiego wkładu grona autorów Jaskiń TPN, a opracowanie pod

Tabela 1. Jaskinie zinwentaryzowane przez Krakowski Klub Tatarnictwa Jaskiniowego w latach 1998–2010

Table 1. Caves documented by Cracow Caving Club in years 1998–2010

Lp.	Obiekt jaskiniowy	Dł. (m)	Den. (m)	Odkryte	Zinwentaryzowane
Dolina Chochołowska					
1	Kamienne Mleko	390,0	32,5	30,0	130,0
2	Dmuchawa	130,0	17,5		130,0
3	Zbójcka Dziura	94,0	9,2		(94,0)
Dolina Kościeliska – wsch. zbocze					
4	Jaskinia Mrożna	560,0	44,5	60,0	
5	Jaskinia Ziobrowa	160,0	17,0	80,0	
6	Schron pod Zbójnicką Turnią	3,5	1,4		3,5
7	Okap z Półką (Schron z Kijem)	4,0	7,0		4,0
8	Jaskinia Ciepła	19,0	5,4	19,0	
9	Schron pod Przejiorową	6,0			6,0
10	Ziobrowy Schron	10,0	0,5	10,0	
Wąwóz Kraków					
11	Jaskinia pod Zamkiem	123,0	11,0	38,0	
12	Jaskinia Poszukiwaczy Skarbów	330,0	30,0		110,0
13	Gawra	17,0	1,8	8,0	
14	Korytarzyk w Szczelinie	3,0	1,0	3,0	
15	Szczelina na Zakręcie I	3,8	0,5	3,8	
16	Szczelina na Zakręcie II	3,4		3,4	

Lp.	Obiekt jaskiniowy	Dł. (m)	Den. (m)	Odkryte	Zinwentaryzowane
17	Krakowska Szczelina	6,5	1,0	6,5	
18	Okap z Kurtyną	8,0		8,0	
19	Krakowski Okap	3,3			3,3
20	Szczelina za Siedmiu Progami	5,8		5,8	
21	Jaskinia nad Beczką	17,0	6,0	17,0	
22	Grota nad Korytem	5,2	2,0	5,2	
23	Szczelina nad Korytem	3,0		3,0	
24	Komin w Niskiej Turni	3,0	2,5	3,0	
25	Krakowski Schron	4,7		4,7	
26	Rura przy Oknie	25,0	10,5	25,0	
27	Schron przy Wielkiej Turni	3,5	0,5	3,5	
28	Schron nad Zakosistą	4,7	3,5	4,7	
29	Lustrzany Korytarz	15,0	10,5	10,0	
30	Tunel pod Uplązkowym Przechodem	9,0	4,5		9,0
31	Szczelina za Ptakową Turnią	3,5	0,5	3,5	
32	Uplązkowa Koleba	8,7	2,5		8,7
33	Uplązkowa Szczelina	6,8	1,0		6,8

Lp.	Obiekt jaskiniowy	Dł. (m)	Den. (m)	Odkryte	Zinwentaryzowane
34	Mała Gawra	6,4	2,0	6,4	
35	Jaskinia nad Percią	15,0	5,4	15,0	
36	Schron za Smoczą Jamą	3,0		3,0	
37	Zbójnicka Piwnica	20,0	4,2	20,0	
38	Jaskinia w Zbójnickiej Turni	38,0	8,0	38,0	
39	Serowa Dziura	9,4	4,4	9,4	
40	Zbójnicka Rura	9,8	4,3	9,8	
41	Mały Krakowski Schron	3,0		3,0	
42	Druga Krakowska Szczelina	3,5		3,5	
43	Drugi Krakowski Okap	3,5	0,7		3,5
Dolina Miętusia					
44	Jaskinia Niespodzianka	13,0		13,0	
45	Jaskinia Zapylna	25,0	12,5	25,0	
46	Jaskinia pod Płyta	9,0	8,0	9,0	
47	Trzeszcząca Szczelina	9,5	3,5	9,5	
48	Jaskinia Świstowy Worek	9,0	6,5	9,0	
49	Jaskinia Kozia	3470,0	389,0	210,0	
Dolina Tomanowa					
50	Grota nad Małą Przelęczką	7,0	4,5	7,0	

redakcją Grodzickiego stało się ważnym punktem odniesienia dla dalszych prac.

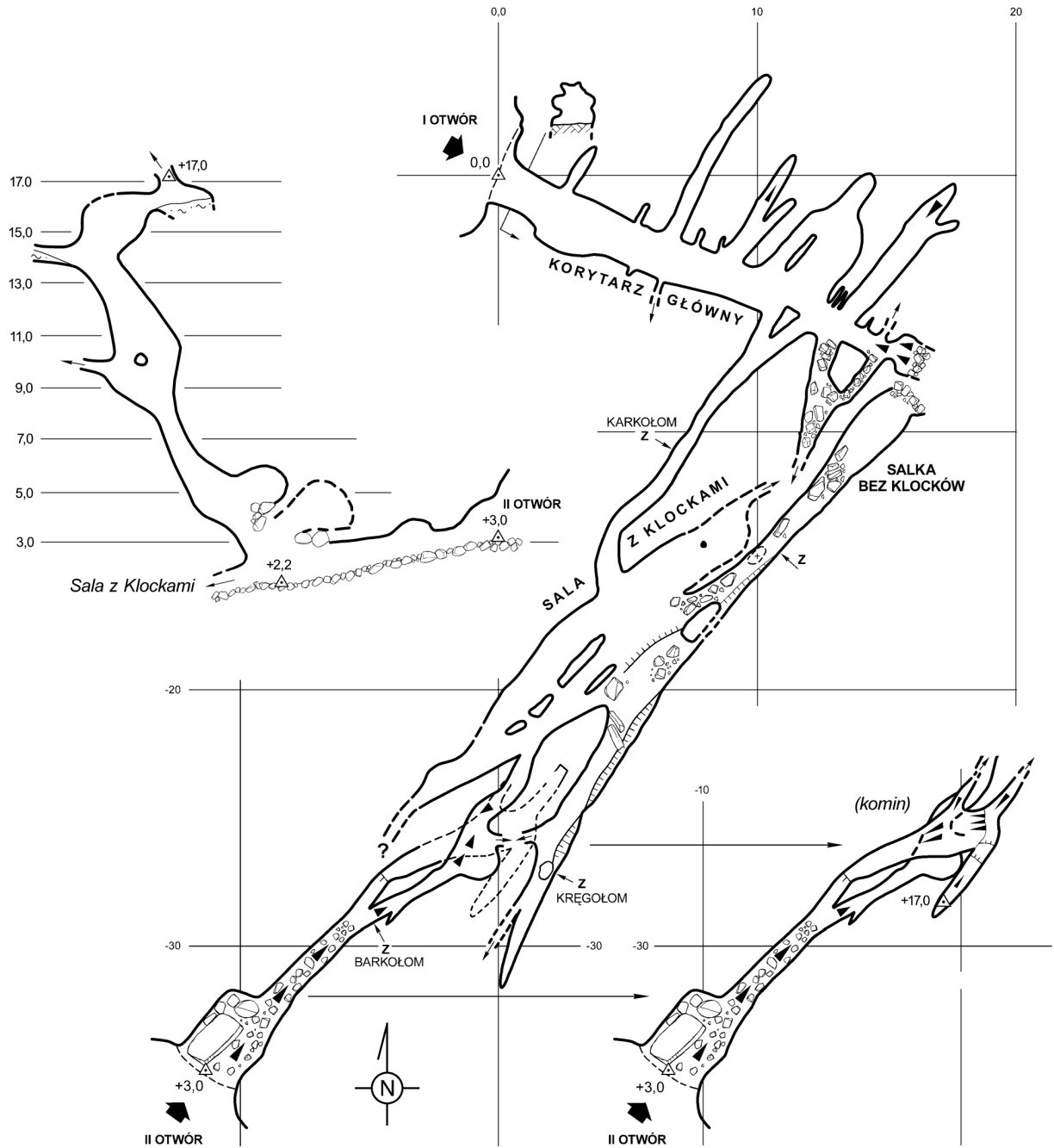
Po okresie mniejszej aktywności Krakowski Klub Tatarnictwa Jaskiniowego wznowił eksplorację Jaskini Koziej, którego efektem było odkrycie ok. 200 m korytarzy i drugiego otworu (Kućmierz 1998; Kućmierz, Nowak 2001). W czasie następnych akcji odkryto Ciasny Komin i Meander tylko dla Karłów – razem ok. 210 m (Nowak 1998, 2002, 2003). W roku 2000 odkryto Wiszący Korytarz w Jaskini Mroźnej (Nowak 2001a, 2004a). Tzw. eksploracja powierzchniowa pozwoliła w 2003 odkryć trzy jaskinie w Twardej Ścianie, z których najdłuższa okazała się Jaskinia Zapylna (25 m) (Kućmierz 2003) oraz dwie w rejonie Dziurawego (Suski 2004). Ważną datą dla eksploracji powierzchniowej KKTJ był rok 2004 kiedy odkryto Jaskinię nad Beczką w Wąwozie Kraków. W następnym roku odkryto lub zinwentaryzowano następnych 11 jaskiń w tym rejonie (Nowak 2005), w roku 2006 – kolejnych 11, z których najdłuższa jest Rura przy Oknie (25 m) (Nowak 2006, 2008a). Rok 2007 to odkrycie ośmiu obiektów w masywie Żaru z najdłuższą Jaskinią w Zbójnickiej Turni (38 m) (Nowak 2007c), a przede

Lp.	Obiekt jaskiniowy	Dł. (m)	Den. (m)	Odkryte	Zinwentaryzowane
51	Szczelina nad Tomanową II	12,0	5,5	12,0	
52	Szczelina nad Tomanową I	14,0	6,0	14,0	
53	Niski Schron nad Tomanową	3,0		3,0	
54	Wyżni Okap nad Tomanową	6,0	3,0		6,0
55	Niżni Okap nad Tomanową	4,0	2,0		4,0
56	Grota w Rzędach	4,5	2,0	4,5	
57	Rzędowa Szczelina	4,0	1,0	4,0	
58	Okno nad Tomanową	4,5			4,5
59	Schron nad Tomanową	3,5		3,5	
60	Tomanowy Okap	4,0			4,0
61	Szczelina przy Tomanowym Okapie	4,5	2,5	4,5	
62	Dziura w Stole	16,0	5,5	16,0	
63	Jaskinia Zawaliskowa Tomanowa	13,5	3,8	13,5	
64	Mała Szczelina w Tomanowym Grzbiecie	10,5	4,0	10,5	
Dolina Bystrej					
65	Jaskinia Magurska	1285,0	59,0	85,0	
	Razem	XX	XX	887,2	433,3

wszystkim eksploracja Jaskini Ziobrowej i połączenie jej z Jaskinią pod Niżnią Zbójnicką Turnią. Po tym połączeniu Jaskinia Ziobrowa osiągnęła 160 m długości (ryc. 1) (Nowak 2007b, 2008f).

Rok następny, to kontynuacja eksploracji Żaru i Wąwozu Kraków, a przede wszystkim eksploracja powierzchniowa Doliny Tomanowej, z której dotąd opisano tylko jedną jaskinię (Grodzicki 1994). W efekcie udokumentowano 12 jaskiń w Dolinie Tomanowej, trzy w Wąwozie Kraków i jeden w Dolinie Kościeliskiej (Nowak 2008e). Po odkryciu salki długość Gawry wzrosła do 17 metrów. W roku 2009 odkrycia w Jaskini Pod Zamkiem (Żar) „wydłużyła” tę jaskinię do 123 m (Nowak 2009a). W czasie kilku wizyt w Kamiennym Mleku członkowie KKTJ odkrywają ok. 30 m korytarzy, a po pomiarach powstaje nowy, aktualizujący plan po Kowalskim. Długość jaskini wynosi obecnie 390 m i zawiera m.in. partie za Zawałem, o których wiedziało niewiele (ryc. 2) (Nowak 2008c, 2009b).

Efektem eksploracji w Dolinie Tomanowej jest odkrycie trzech kolejnych jaskiń (Nowak 2009c). Najnowsze odkrycia KKTJ dotyczą Jaskini Magurskiej, w której

Ryc. 1. Plan Jaskini Ziobrowej wg R. Kardasia (1993) i J. Nowaka

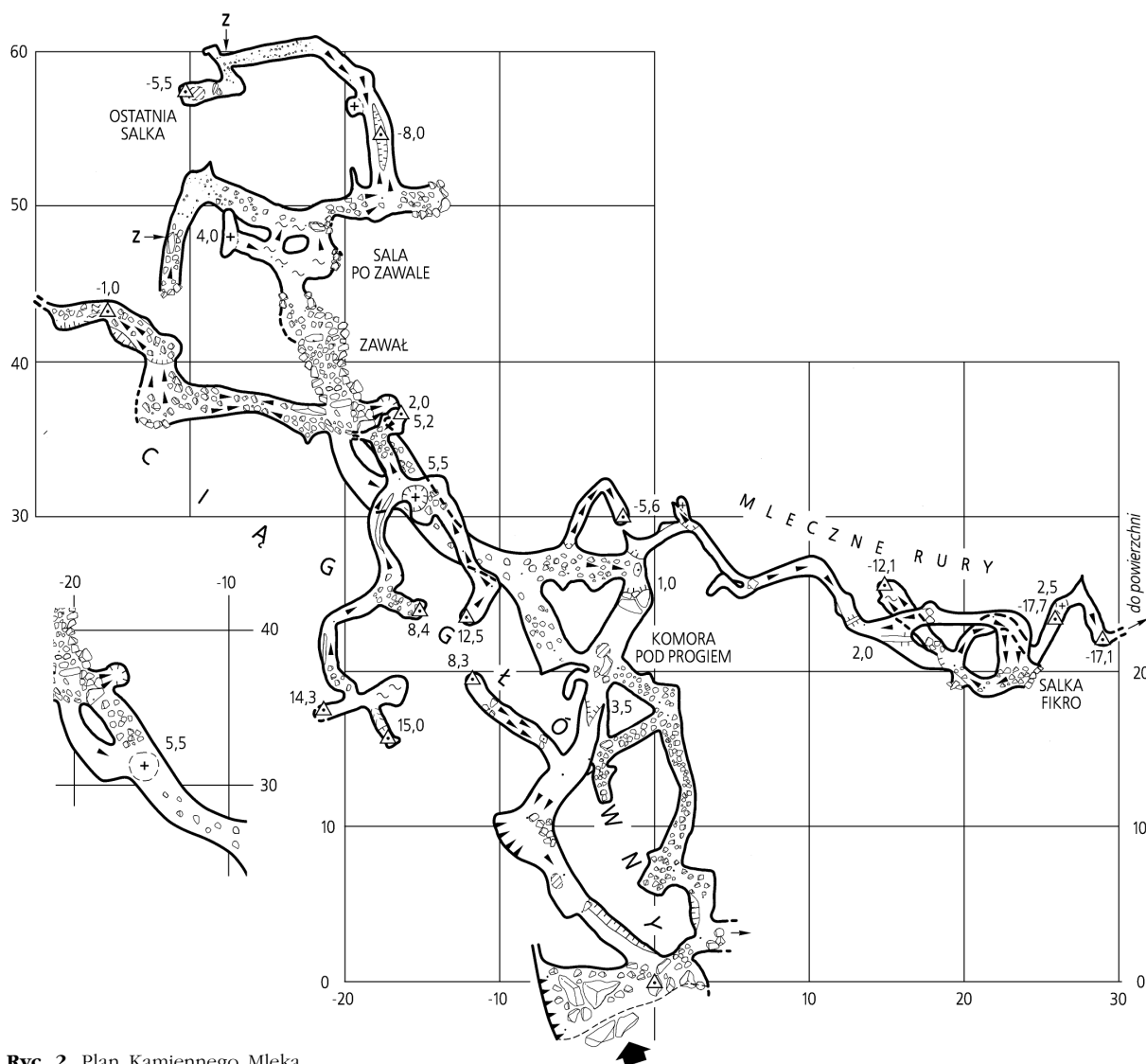
Fig. 1. Ziobrowa Cave

łącznie zmierzono 85 m korytarzy, co razem daje ok. 1285 m (Nowak 2010).

W opisywanym okresie prowadzono także dokumentację w znanych jaskiniach. W roku 2004 opublikowano pierwszy po Kowalskim (1953) plan i przekrój Zbójcekiej Dziury (Nowak 2004b), jej długość ustalono na 94 m. W roku 2007 uzupełniono plan Jaskini Poszukiwaczy Skarbów, a jej długość wzrosła o połowę – do 330 m (ryc. 3) (Nowak 2007a). Jak się okazało owe „zapomniane partie” zostały odkryte już w 1964 roku, ale ich dokumentacja nigdy wcześniej nie powstała (Baryła 1964, Nowak 2008b).

Długą historię eksploracji ma Dmuchawa w Dolinie Chochołowskiej. Jej otwór został odkryty w roku 1966, a rok później poznano jej wstępne partie (Żuchowski 1977). Eksplorację kontynuowano w latach 80. ubiegłego wieku kiedy jej długość szacowano na 120 m (Wiśniewski 1989a, b). Kolejne próby podjęto w 2002 roku i zakończono je powstaniem pierwszego planu, przekroju i opisu (ryc. 4) (Nowak 2008d).

Historia poznania wielu jaskiń i doświadczenia autora wskazują na konieczność dokumentowania i publikowania bieżących odkryć. Zaniechanie tego powoduje wiele nieporozumień i niepotrzebne powta-

Ryc. 2. Plan Kamiennego Mleka

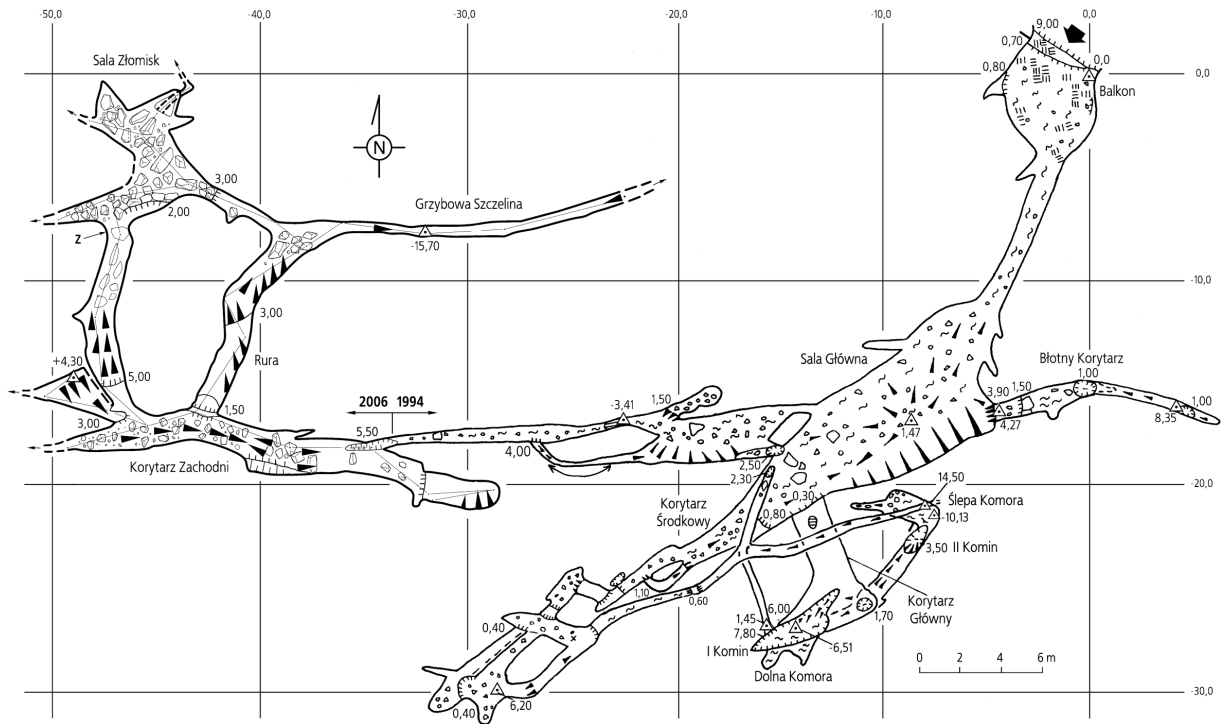
Fig. 2. Kamienne Mleko cave

rzanie często ciężkiej pracy. Mimo wydania ostatniego tomu Jaskiń TPN, zespół PTPNoZ nadal kontynuuje prace terenowe (Izabella Luty – inf. ustna). Niestety informacje o postępach tych prac nie są dostępne dla zainteresowanych i to właśnie powoduje ryzyko dublowania pracy. Poza „naturalną” potrzebą dokumentacji najnowszych odkryć, np. Zoški-Zagonnej Studni (Fuja 2004), Wielkiej Śnieżnej (Szura 2006), Małej w Mułowej (Lorczyk 2007), Śnieżnej Studni (Filar 2008), Siwego Kotła (Filar 2009), istnieje też potrzeba aktualizacji wiedzy o znanych jaskiniach. Dzięki „oddolnej”, poza instytucjonalnej inicjatywie powstały nowe plany takich jaskiń jak: Lodowa Małolącka (Filar 2006), Miętusia Wyżnia (Fryś 2008), Mylna (Filar 2009) czy wspomniane Kamienne Mleko, Zbójcka Dziura i Poszukiwaczy Skarbów. Dzięki temu weryfikowane są błędne informacje, a nowe plany są bliższe rzeczywistości. Niemniej wciąż są znane jaskinie z niedostateczną dokumentacją, np. system Jędrusiowa Dziura-Jaskinia Przy Jędrusiowej Dziurze (Sienkiewicz 2007) czy lista jaskiń Kominiarskiego

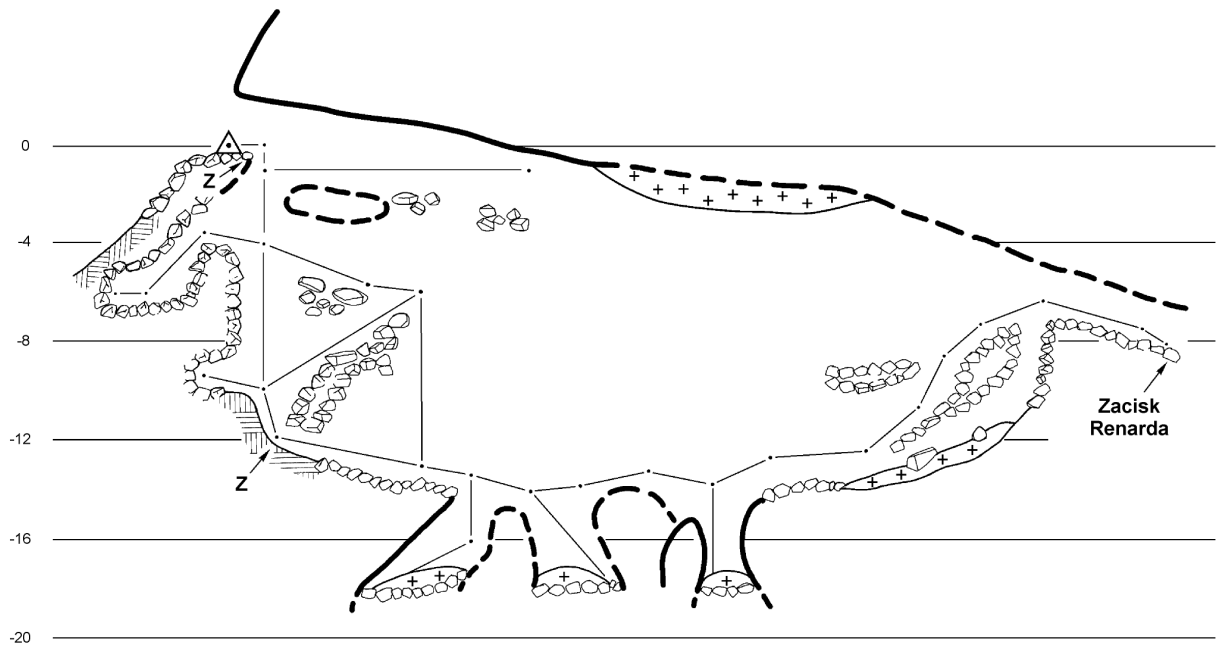
Wierchu opublikowana przez Wiśniewskiego (1998, 1989c), z której tylko część udało się odnaleźć i zweryfikować (Grodzicki 2004). Wymienione czynniki powodują konieczność ciągłego uzupełniania dokumentacji jaskiń Tatr.

Documentation of Tatra National Park caves managed by Cracow Caving Club in years 1998–2010

Since 1998, Cracow Caving Club conducts exploration and documentation of caves in the Tatra National Park. It has operated in less popular regions of the Tatras. Over this period, 56 caves were discovered or documented, their total length reaching 520 meters. The longest are: Jaskinia w Zbójckiej Turni (38 m), Jaskinia Zapylna (25 m), Rura przy Oknie (25 m), Zbójnicka Piwnica (20 m) and Jaskinia Ciepła (19 m). During exploration in known caves more than 450 meters of corridors were discovered in the following caves: Mroźna (60 m – total

Ryc. 3. Plan Jaskini Poszukiwaczy Skarbów wg I. Luty (1994) i J. Nowaka
Fig. 3. Poszukiwaczy Skarbów Cave

Ryc. 4. Przekrój Dmuchawy
Fig. 4. Dmuchawa – section

560 m), Kozia (210 m – total 3470 m), Ziobrowa (80 m – total 160 m), Pod Zamkiem (38 m – total 123 m), Magurska (85 m – total 1285 m). Documentation was made for other caves: Dmuchawa (130 m), Zbójcecka Dziura (94 m), Poszukiwaczy Skarbów (330 m), Kamienne Mleko (390 m). The list of known Tatra caves can be found at Cracow Caving Club website – www.kktj.pl. There are 803 caves with total length exceeding 127 km.

Literatura

[Baryła J.] J.B., 1964. W Jaskini Poszukiwaczy Skarbów. Gacek – czerwiec: 18. Górskie. Poronin 3: 1–220.
 Filar F., 2006. Nowości z Lodowej Małołąckiej. Jaskinie 43: 23–24.
 Filar F., 2008. Droga do Nieba nad Salą Inka. Jaskinie 51: 25–27.

- Filar F., 2009. Nowy plan Jaskini Mylnej. *Jaskinie* 56: 22–23.
- Filar F., 2009. 1 km w Siwym Kotle. *Jaskinie* 57: 29.
- Fryś P., 2008. Miętusia Wyznia – nowe pomiary. *Jaskinie* 53: 28–29
- Fuja D., 2004. W Zoście 163 m deniwelacji. *Jaskinie* 37: 6.
- Grodzicki J., 1991. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie Doliny Chochołowskiej i dolinek reglowych. Warszawa. 1: 1–200.
- Grodzicki J., 1993a. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie zachodniego zbocza Doliny Kościeliskiej. Warszawa. 2: 1–165.
- Grodzicki J., 1993b. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie wschodniego zbocza Doliny Kościeliskiej. Warszawa. 3: 1–193.
- Grodzicki J., 1994. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie Wąwozu Kraków. Warszawa. 5: 1–252.
- Grodzicki J., 1995. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Wielkie Jaskinie Doliny Kościeliskiej. Warszawa. 4: 1–141.
- Grodzicki J., 1996. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie zachodniego zbocza Doliny Miętusiej. Warszawa. 6: 1–194.
- Grodzicki J., 1999. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie wschodniego zbocza Doliny Miętusiej. Warszawa. 7: 1–228.
- Grodzicki J., 2000. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie Doliny Małej Łąki. Warszawa. 8: 1–227.
- Grodzicki J., 2002a. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Wielkie Jaskinie Doliny Małej Łąki. Warszawa. 9: 1–278.
- Grodzicki J., 2002b. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jaskinie Doliny Kondratowej, Bystrej, Goryczkowej, Kasprowej, Jaworzynki oraz Jaskinie Polskich Tatr Wysokich. Warszawa. 10: 1–241.
- Grodzicki J., 2004. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Uzupełnienia. Warszawa. 11: 1–204.
- Grodzicki J., 2006. Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Zestawienia. Warszawa. 100 ss.
- Kowalski K., 1953. Jaskinie Polski II. Państwowe Muz. Archeol. Warszawa. 186 ss.
- Kućmierz J., 1998. Jaskinia Kozia ma drugi otwór. *Jaskinie* 8: 4.
- Kućmierz J., 2003. Odkrycia w Twardej Ścianie. *Jaskinie* 33: 17–18.
- Kućmierz J., Nowak J., 2001. Działalność tatrzańska KKTJ w latach 1990–2000. *Jamnik – 35 lat KKTJ*: 19–23.
- Lorczyk M., 2007. Kolejne wieści z Małej. *Jaskinie* 49: 24–26.
- Nowak J., 1998. To tu, to tam czyli eksploracja w Jaskini Koziej. *Jaskinie* 13: 5.
- Nowak J., 2001a. Eksploracja w ... Mroźnej. *Jaskinie* 22: 7.
- Nowak J., 2001b. Historia KKTJ. *Jamnik – 35 lat KKTJ*: 5–12.
- Nowak J., 2002. Jaskinia Kozia – „Tylko dla Karłów”. *Jaskinie* 29: 6.
- Nowak J., 2003. Jaskinia Kozia, aktualności 2003 i... 1999. *Jaskinie* 33: 16.
- Nowak J., 2004a. Jaskinia Mroźna. *Jaskinie* 34: 10.
- Nowak J., 2004b. Nowy plan Zbójeckiej Dziury. *Jaskinie* 36: 6.
- Nowak J., 2005. Wąwóz Kraków – jaskinie 2005. *Jaskinie* 41: 27–30.
- Nowak J., 2006a. Wąwóz Kraków – jaskinie zinwentaryzowane w 2006 r. *Jaskinie* 45: 23–26.
- Nowak J., 2006b. KKTJ w Tatrach w latach 2001–2006. *Jamnik – 40 lat KKTJ*: 11–14.
- Nowak J., 2007a. Jaskinia Poszukiwaczy Skarbów – „zapomniane partie”. *Jaskinie* 46: 28–30.
- Nowak J., 2007b. Jaskinia Ziobrowa. *Jaskinie* 48: 32–33.
- Nowak J., 2007c. *Żar* 2007. *Jaskinie* 49: 26–29.
- Nowak J., 2008a. Autopoprawka z Uplązkowej Turni. *Jaskinie* 51: 8.
- Nowak J., 2008b. Z archiwum „J” cz. II. *Jaskinie* 52: 4.
- Nowak J., 2008c. Z archiwum „J” cz. III. *Jaskinie* 53: 6.
- Nowak J., 2008d. Dmuchawa – koniec mitu. *Jaskinie* 53: 21–22.
- Nowak J., 2008e. Między Kościeliską a Ciemniakiem. *Jaskinie* 53: 23–27.
- Nowak J., 2008f. Karkołonna Ziobrowa. *Tatry* 24: 20–21.
- Nowak J., 2009a. Z archiwum „J” cz. IV. *Jaskinie* 54: 7.
- Nowak J., 2009b. Kamienne Mleko. *Jaskinie* 54: 27–28.
- Nowak J., 2009c. Dolina Tomanowa. *Jaskinie* 57: 30.
- Nowak J., 2010. Magurska – ...od zapomnienia. *Jaskinie* 59: 28–29.
- Siarzewski, 2002. Dzieje poznania jaskiń tatrzańskich: 9–35. [w:] Grodzicki J. (red.). *Jaskinie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Wielkie Jaskinie Doliny Małej Łąki*. Warszawa. 9.
- Sienkiewicz P., 2007. Jędrusiowa Dziura. *Jaskinie* 47: 4.
- Suski R., 2004. Coraz bardziej Dziurawe. *Jaskinie* 34: 26.
- Szura C., 2006. Wielka Śnieżna – działalność Speleoklubu Bielsko-Biała w 2005 r. *Jaskinie* 43: 23.
- Wiśniewski W.W., 1988. Jaskinie Masywu Kominiarskiego Wierchu. *Eksplorancik* 2–3: 27–35.
- Wiśniewski W.W., 1989a. Jaskinia Dmuchawa (Dziura Wiatru). *Eksplorancik* 1–3: 28–29.
- Wiśniewski W.W., 1989b. Eksploracja w Dmuchawie. *Eksplorancik* 1–3: 29.
- Wiśniewski W.W., 1989c. W Masywie Kominiarskiego Wierchu. *Eksplorancik* 1–3: 30–31.
- Zwoliński S., 1987. W podziemiach tatrzańskich. Warszawa. Wydawnictwa Geologiczne. 280 ss.
- Zwoliński S., 1993. Notatki z wypraw grotowych. *Wierciaca*. Warszawa. 136 ss.
- Żuchowski A., 1977. Dziura Wiatru. *Aven*: 10–11.

